

УДК 379.851

Петровська К.В.

РЕКРЕАЦІЯ І ТУРИЗМ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Стаття висвітлює досвід, напрацьований в сфері організації рекреації та туризму людей з обмеженими фізичними можливостями в Україні. Це один з перших кроків в дослідженні цього надзвичайно важливого напрямку.

Ключові слова: туризм, рекреація, реабілітація.

В статтє изложен опыт организации рекреации и туризма людей с ограниченными физическими возможностями в Украине. Это один из первых шагов в исследовании этого важнейшего направления.

Ключевые слова: туризм, рекреация, реабилитация.

Article describes the results of experience gained in the direction of entertainment and recreational tourism disabled in Ukraine. This article is one of the first steps in researching this important area.

Keywords: tourism, recreation, rehabilitation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Межа, що відділяє здорового і успішного члена суспільства від інваліда дуже тонка, ледь помітна, ще й залежить від багатьох зовнішніх чинників, а не лише від самої людини. Подолавши цю межу, людина починає своє нове життя. Якість цього життя, залежить не тільки і не стільки від стану особистого здоров'я людини, але й від багаторівневого і багатогранного реабілітаційного процесу, який має пройти особа, пристосовуючись до особливостей свого нового життя, які, як правило, лишаються з нею вже назавжди, а також від того, наскільки навколишнє середовище пристосоване до потреб людей з обмеженими фізичними можливостями. Протягом багатьох років такі люди, об'єднуючись, роблять все для того, щоб вести гідне, достойне людини життя. В цьому процесі їм покликана допомагати держава, в першу чергу – на законодавчому рівні. За останнє десятиріччя було прийнято низку законодавчих актів, зокрема Закон

України «Про основи соціальної захищеності інвалідів» (1991), Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2005), Укази Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2005) та «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2007), інші. У 2009 р. Україна ратифікувала «Конвенцію про права інвалідів», яка чітко визначає принципи недискримінації за ознакою інвалідності та рівних можливостей для всіх, без винятку, громадян держави, незалежно від стану їх здоров'я. На жаль, всі вони несуттєво змінили умови життя в Україні людей з особливими потребами. Що ж стосується доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів історії, культури, спорту, туризму, соціальної інфраструктури, то єдина згадка про таку можливість зафіксована лише у Законі України «Про туризм» (2003), у ст. 4 якого серед інших видів туризму розрізняють і туризм для інвалідів.

Особливого забарвлення набуває питання інвалідного туризму, а отже, і вільного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до вищеперерахованих об'єктів в світлі отримання Україною права на проведення форуму європейського масштабу: фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу. Без сумніву, на футбольний форум в Україну, разом з фізично здоровими людьми, прийдуть також люди обмеженими фізичними можливостями не лише з України, а й з багатьох країн Європи, і буде їх, згідно з попередніми розрахунками, чимало. Немає сумніву в тому, що гості Євро-2012 не обмежаться лише переглядом футбольних матчів, але й захочуть здійснити тривалу чи невеличку (це вже залежно від можливостей) подорож Україною, ознайомитися з її історичними та культурними пам'ятками та, зрештою, просто відпочити в Україні. Але й без такої визначної спортивної події люди з особливими потребами в Україні протягом останніх років стали значно активнішими, мріють про подорожі та активний відпочинок, захоплюються екстремальними видами спорту, а отже, тема інвалідного туризму в нашій державі перетворюється на надзвичайно актуальну і в подальшому матиме неабиякі перспективи для розвитку. Цим і обумовлена *мета дослідження* – проаналізувати існуючий досвід організації туристсько-рекреаційної діяльності для людей з обмеженими фізичними можливостями в Україні та розробити рекомендації щодо туристсько-рекреаційного обслуговування таких людей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед громадських організацій, які займаються організацією активного відпочинку та туризму для осіб з обмеженими фізичними можливостями варто ознайомитися з досвідом всеукраїнської громадської організації «Всеукраїнська профспілка працевдатних інвалідів». Саме ця організація влітку 2009 р. започаткувала і вперше в Україні облаштувала наметовий табір для інвалідів різних нозологій, їх друзів та членів їх родин під назвою «Берег здоров'я». Цей табір був розташований на березі Азовського моря, поблизу

села Пісочне Ленінського району АР Крим. Ліс, піщаний пляж, тепле, ласкаве море, намети – все це створило неповторну атмосферу і залишило по собі у всіх відпочиваючих, в тому числі у осіб з фізичними вадами з інших держав (Росії та Білорусі) незабутні враження. Інвалідам різних нозологій, серед яких були особи, обмежені в пересуванні, а також люди з вадами зору, постійно допомагали волонтери, студенти Керченського економіко-гуманітарного інституту Таврійського національного університету. Учасники та гості табору дійсно мешкали в наметах, що більше скидалися на невеликі будиночки серед лісу. Серед відпочиваючих було багато людей з вадами зору та тотально незрячих. Тому, перед організаторами табору стояла проблема: як спрямувати їх у потрібному напрямку: до їдальні, на берег чи до власного намету. Для розв'язання цієї проблеми волонтери збирали черепашки і насипали з їх допомогою «доріжки зі змінним покриттям», поверхня яких відчутно хрумтіла під ногами. Це дозволило людям з вадами зору вільно пересуватися територією, не потребуючи сторонньої допомоги. Потім, за необхідності, шар черепашок на цих імпровізованих доріжках, поновлювався.

Надзвичайно цікавим, з точки зору організації відпочинку та дозвілля людей з обмеженими фізичними можливостями, є досвід проведення в Україні стаціонарних таборів для неповносправних різних нозологій, започаткований Республіканською АР Крим Профспілковою Організацією ВППП. Це осінній табір «Берег здоров'я», що проходив в місті Старий Крим, а також весняний табір «В країні рожевих шпаків та жовтих тюльпанів» (м. Керч, травень 2010 р.). На відміну від попередніх, ці табори були розташовані в стаціонарних приміщеннях, що значно полегшувало організацію харчування та відпочинку інвалідів. В свою чергу, особливості розташування дозволили організаторам цих заходів вивільнити значний час для організації дозвілля відпочиваючих. Незважаючи на те, що тривалість обох таборів була досить короткою (відповідно 7 та 5 днів), культурна програма відпочиваючих була насиченою. Наприклад, учасники осіннього наметового табору встигли відвідати монастир Сурб-Хач поблизу м. Старий Крим, музей-квартиру О.Гріна та музей-квартиру К.Паустовського у м.Старий Крим. Також для них був організований пішохідний похід «Стежкою Гріна» до м.Феодосія, де учасники побували у краєзнавчому музеї, а також в музеї Олександра Гріна. Весняний табір «В країні рожевих шпаків та жовтих тюльпанів» був присвячений 65-й річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні, тож і його культурна програма мала відповідне спрямування. Зокрема учасники цього табору були запрошені на український та російський військові кораблі, що саме прийшли до м. Керч, а також взяли участь у факельній ході містом Керч з нагоди Дня Перемоги. Учасники табору були одними з нечисленних туристів, хто побував у природному заповіднику «Мис Опук», а також побачили грязьові вулкани поблизу села Бондаренкове. Все це стало можливим завдяки чіткій, злагодженій роботі з організації побуту та дозвілля учасників табору, а також завдяки роботі волонтерів.

Надзвичайно важливим для людей з особливими потребами, як з точки зору реабілітації, так і з точки зору усвідомлення ними власних можливостей, є екстремальний туризм. Реабілітаційний напрямок засобами туризму для людей з обмеженими фізичними можливостями був започаткований ВГО «Всеукраїнська профспілка працездатних інвалідів» зі сплавів по річці Дністер (2006). Сплав тривав 10 днів, за цей час його учасники пройшли близько 300 км, від Галича до Заліщиків. Наступною реалізованою мрією для людей з обмеженими фізичними можливостями став стрибок з парашутом у 2009 р. Це був перший масовий стрибок незрячих з парашутом, який став рекордом не тільки в Україні, але й у світі. Власне стрибок був лише завершенням туристично-спортивного заходу, до складу якого входили: екскурсії для незрячих до Феодосії та Коктебелю з відвіданням музеїв та визначних пам'яток цих міст, досвід зі встановлення незрячими наметів, безпосередня підготовка до стрибка, що включала, окрім іншого, відвідання музею повітроплавання, тренувальний політ, знайомство з принципом роботи парашуту тощо. Напередодні стрибка з парашутом всі учасники акції змогли на дотик ознайомитися з літаком, а також піднятися в небо. Все це було зроблено для того, щоб незрячі не розгубилися в незвичних для них умовах. Сам стрибок здійснили 24 серпня 2009 року, в день народження української держави, люди з вадами по зору (четверо чоловіків і одна жінка), без страховки, без допомоги інструктора, без інших сторонніх пристосувань, у відкрите море. Крім того, учасникам акції «Небо для вільних» вдалося встановити ще ряд досягнень світового масштабу: 1) перший в своєму житті стрибок з парашутом незрячі парашутисти здійснювали одразу на воду, тоді як фізично здорові люди стрибають на воду, вже маючи практичний досвід в кілька десятків стрибків з парашутом; 2) невелика висота, з якої стридали парашутисти, а саме 350-400 метрів від землі (або, в даному випадку, від поверхні води); 3) серед незрячих парашутистів вперше в історії була незряча жінка; 4) сам стрибок став не тільки всеукраїнським, але й світовим рекордом. Таким чином, акцією «Небо для вільних» ВГО «Всеукраїнська профспілка працездатних інвалідів» започаткувала ряд акцій під загальним гаслом: «Ми – вільні!» Під цим гаслом на початку 2010 року відбувся туристично-спортивний захід «Гори – для вільних!», учасники якого, люди з вадами зору та незрячі, не тільки мали можливість ознайомитися з туристичними принадами Чернівецької області, але й навчитися кататися на лижах. Учасники акції мешкали в садибі, господарі якої займаються зеленим туризмом, взяли участь у народних обрядах під час святкування Різдва в буковинському селі, побували на перевалі Німчич, спускалися на санчатах з 700-метрової гори, вперше в житті (принаймні, деякі з них) ліпили снігову бабу, а найголовніше – самостійно, без сторонньої допомоги, спускалися з гори (щоправда, не дуже крутої) на гірських лижах. Нині готується нова туристично-спортивна акція для незрячих «Море – для вільних», учасники якої проходять курс навчання дайвінгу. І зовсім неважливо, чи стануть ці акції такими ж резонансними,

як стрибки з парашутом. Адже найголовнішим для їх учасників є перемога над собою.

Висновки та рекомендації. Туризм, спортивно-оздоровчі та освітньо-культурологічні заходи для людей з обмеженими фізичними можливостями є надзвичайно перспективним напрямком діяльності. Практика доводить, що робота саме в цьому напрямку є запорукою успішної фізичної і соціально-психологічної реабілітації неповносправних осіб та їх адаптації в суспільство. Необхідною передумовою для реалізації особами з обмеженими фізичними можливостями права на відпочинок є розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо організації туристсько-рекреаційного, в тому числі і екскурсійного обслуговування. Для того, щоб відчувати себе рівним серед рівних, інвалід повинен мати можливість вільно пересуватися, відвідувати театри, концерти, музеї, бути учасником пішохідних та автобусних екскурсій тощо. Працюючи з інвалідами різних нозологій, екскурсорода слід завжди пам'ятати, що людина з особливими потребами є рівноправним членом нашого суспільства, а отже має право на отримання будь-яких знань. Ніхто і ніщо не вправі обмежувати її в цьому. Проте надзвичайно важливим є надання знань найбільш придатним, оптимальним для кожної конкретної ситуації способом. Враховуючи специфіку кожної з нозологій, наведемо кілька загальних рекомендацій, що дозволять зробити екскурсію якіснішою, такою, що запам'ятається на довгий час. Проводячи екскурсію для інвалідів на візку, слід враховувати специфічний кут огляду (він приблизно такий, як для дитини 7-8 років), а також можливість вільного доступу цієї категорії до об'єктів огляду. Іншими словами, людина на візку повинен мати можливість максимально наблизитися до об'єкту, заїхати до музею або ж на територію заповідника, а також вільно нею пересуватися. Проводячи екскурсію для людей з вадами слуху, слід розмовляти дуже повільно, уникаючи довгих, складних речень. Крім того, надзвичайно важливим є розташування екскурсорода стосовно екскурсантів. Повільна розмова та розташування «очі в очі» з учасниками екскурсії дозволить їм зчитувати інформацію з губ, за артикуляцією екскурсорода. Що стосується екскурсій для людей з вадами зору та незрячих, то для них надзвичайно важливою є можливість доторкнутися до об'єкту огляду, а також розмір екскурсійної групи (бажано, від 5 до 10 осіб, що дозволяє працювати з кожним учасником окремо). Під час екскурсії кожен з екскурсантів повинен мати можливість сприйняти на дотик надану інформацію, про що, нажаль, часто забувають працівники музеїв. В Європі вже давно поряд з архітектурними пам'ятками знаходяться їх зменшені копії, спеціально для осіб з вадами зору. Це дозволяє наочно пояснити особливості архітектурних стилів, дати опис історичній пам'ятці тощо. Крім того, плануючи екскурсію для всіх трьох вищеназваних категорій, слід пам'ятати про те, що на неї піде значно більше часу, враховуючи обмежену швидкість пересування та додатковий час, необхідний для якісного проведення екскурсії.